

katechetami, rodzicami i uczniami, wyłania się obraz rekolekcji szkolnych jako wartości w posłudze duszpasterskiej Kościoła i w systemie wychowawczym szkoły. „Dlatego też zagwarantowanie prawa do Boga, do wyznawania swej wiary, do katechizacji szkolnej, znalazło się w zapisach Konkordatu ze Stolicą Apostolską. Nasze pokolenie staje się szczególnie odpowiedzialne za trwałe

owoce tych zapisów. Dlatego ani jednej godziny, z dwóch tygodniowo przewidzianych we wszystkich szkołach, nie można ani opuścić, ani zmarnować⁴². Dodajmy – z tych samych względów nie wolno nam zmarnować wartościowego, ale jakże trudnego wydarzenia rekolekcji szkolnych, które należy organizować na miarę wyzwań naszych czasów.

⁴² *Poznać prawdę, a prawda was wyzwoli* (J 8,32). List Episkopatu Polski z okazji 20. rocznicy powrotu katechezy do szkoły.

Ks. dr Waldemar Janiga – dyrektor Wydziału Nauki Katolickiej i Wydziału Duszpasterskiego Metropolitalnej Kurii Przemyskiej.

ks. Stanisław Łabendowicz

Problemy egzystencjalne w katechezie jako zagrożenie metodyczne

W posoborowej koncepcji katechezy wiernej Bogu i człowiekowi zwraca się uwagę na kształtowanie dojrzałej postawy wiary poprzez wprowadzenie wychowanków w rozwiązywanie problemów egzystencjalnych w duchu Ewangelii. Interpretacja problemów egzystencjalnych w świetle Słowa Bożego winna doprowadzić uczniów w katechezie do życiowej decyzji. Katecheza, jako osobowe spotkanie z Bogiem, angażuje uczniów, którzy dokonują refleksji nad problemami swojego życia w kontekście rozwiązania zaproponowanego przez Boga. Katecheza spełni swe zadanie, jeśli dochowa wierności Bogu i człowiekowi.

1. Dlaczego problem egzystencjalny w katechezie?

Problemy krzyżują się w najgłębszych pokładach osoby ludzkiej i wolać o ich wieloaspektowe rozwiązania. Katecheza odnosi się do problemów dotyczących człowieka, jego relacji do świata i jego relacji z innymi ludźmi. Dlatego problem musi być „obecny” w katechezie. Nie można mówić o interpretacji problemu nieobecnego. Przez słowo „obecny” rozumieć należy rzeczywiste odczucie tego problemu przez dzieci i młodzież. Nie można mówić o obecności problemu, jeżeli on jest przeżywany tylko przez katechetę.¹

¹ Por. E. Materski, *Odpowiedzialność Kościoła za katechezę*, Radom 1993, s. 140.

Oczywiście katecheta może doprowadzić grupę do poznania problemu. Dokąd jednak grupa nie odczuwa problemu, nie można mówić o jego interpretacji.² Problem jest wtedy „obecny”, kiedy jest problemem katechizowanych, kiedy następuje zgłaszanie problemów. Zadaniem katechety jest wydobyć przeżywanych przez młodzież a niekiedy nieuświadomianych trudności. Przy zgłaszaniu problemów młodzież musi pokonać pewne trudności:

- najpierw uświadomienie sobie tego problemu,

- potem jego sformułowanie,

- wreszcie zgłoszenie wobec katechety i grupy.

Wszystkie te etapy napotykają na trudności:

- czasem trudno młodzieży zdać sobie sprawę z problemu, choć odczuwa jego niepokój,

- czasem trudno problem sformułować,

- czasem obawa przed reakcją grupy czy katechety powoduje, że problem nie zostaje zgłoszony,

Na wszystkich etapach katecheta powinien spieszyć z pomocą:

- ułatwić sobie uświadomienie problemu,

- pomagać w ich sformułowaniu,

- a szczególnie zachęcić do ich zgłaszania,

Katecheta nie jest i nie może być bierny w procesie uobecniania problemów w grupie.³ Problem można nazwać „obecnym”, kiedy jest problemem grupy, kiedy jest przez nią

odczuwany i kiedy to odczuwanie jest połączone z dążeniem do rozwiązania. Tak zwana „obecność” – wiąże się tu z troską o to, by był to autentyczny problem tej właśnie grupy. Obecność problemu na katechezie jest uważana za charakterystyczny moment katechezy antropologicznej. M. Majewski stwierdza, że katechizowani przynoszą te problemy, które ich nurtują⁴. Autentyczny problem katechizowanych musi być odczytany przez katechetę, bowiem jest to warunek przeprowadzenia na katechezie jego interpretacji. To jest umiejętność odczytania tych problemów połączona z umiejętnością wprowadzenia w nie danej grupy – daje gwarancję, że katecheta wytworzy w grupie „sytuację problemową” Należy stwierdzić, że współczesne nauczanie problemowe bazuje na autentycznych, prawdziwych, poznanych przez uczącego problemach wysuwanych przez dzieci i młodzież. Obserwuje się „ucieczkę od problemów”, lęk przed wysiłkiem i trudnościami dla katechezy – zwalnia się katechetę i katechizowanych od aktywnego udziału a prowadzi do rozdźwięku między wiarą a życiem. Od życia nie może być ucieczki.⁵

2. Określenie problemu egzystencjalnego

Ogólnie, określenie „problem egzystencji” odnosi się do tych problemów, które dotyczą człowieka, jego relacji do świata i jego relacji

² Por. tamże.

³ Por. tamże.

⁴ Por. M. Majewski, *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, Lublin 1977, s. 118-130; tenże, *Egzystencjalna koncepcja człowieka a katecheza antropologiczna*, RTK KUL (1973) z. 6, s. 69-86.

⁵ Por. E. Materski, jw., s. 141-142.

interpersonalnych. Określając problem egzystencjalny od strony człowieka, trzeba powiedzieć, że jest to problem wyrastający z wydarzeń, dążeń oraz nadziei, wobec których człowiek przeżywa niepokój, stawia pytania i poszukuje odpowiedzi.⁶

Ukazują się dwie grupy problemów egzystencjalnych. Jedna – związana z pytaniami o charakterze bardziej ogólnym, zasadniczym: o cel życia ludzkiego, śmierć, cierpienie, pracę. Druga – związana z pytaniami konkretnymi, dotyczącymi mojego życia: o mój ból, o moje radości, o moje doświadczenie związane z konkretnymi wydarzeniami z mojego życia.⁷ Pytania natury ogólnej – człowiek jest śmiertelny, albo natury jednostkowej – ktoś bliski umarł i to mnie dotyczy bezpośrednio. Oczywiście obie te grupy są ze sobą powiązane, lecz pierwsze – są mniej przeżywane, ale nadają się do interpretacji na katechezie. Drugie – jednostkowe – bardziej osobiste – z natury swojej są przeżywane mocniej, mniej jednak nadają się ze względu na ich jednostkowy, często subiektywny charakter do interpretowania na katechezie. One pomagają, aby problemy ogólne były przyswojone przez grupę.⁸

Problemy jednostkowe są tylko punktem wyjścia i prowadzą do problemów ogólniejszych. Te ogólniejsze – nadające się do omówienia – są interpretowane, wyjaśniane, rozwiązywane, aby potem zastosować je do problemów jednostki, a nawet do konkretnych wydarzeń.

Sobór Watykański II w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* podaje, że Kościół zawsze ma obowiązek badać znaki czasu i wyjaśniać je w świetle Ewangelii. Problemy egzystencjalne są problemami wiary – stąd „wiara słusznie nazywa się problemem życia”. Problemy domagają się rozwiązania na wszystkich etapach rozwoju – stąd nigdy nie powinno się odkładać na czas późniejszy. Powinny być rozwiązane autentycznie, choć dostosowane do zdolności dziecka. Problemy egzystencjalne to problemy życia i wiary – nieprzyswajane – prowadzą do przeżycia bezsensu i bezsily, aż do zaprzeczenia wartości życia w ogóle. Troska o dostrzeżenie tych problemów, o przyswajanie wydarzeń w świetle wiary jest jedną z podstawowych trosk katechizacji.⁹

3. Zasady interpretacji problemów egzystencjalnych

Co rozumiemy przez interpretację? Chodzi o wyjaśnianie, objaśnianie jakiegoś tekstu, jakiejś wypowiedzi, jakiegoś faktu. Mówi się o interpretacji zasad – Pisma Świętego, egzystencji ludzkiej. Mówi się też, szczególnie w dziedzinie prawa, obowiązków o interpretacji rozszerzającej, zawężającej, autentycznej. Mówi się o interpretacji przy wykonywaniu utworów muzycznych czy literackich, sposobów wykonania jakiś utworów muzycznych czy literackich itp.

⁶ Por. tamże, s. 142.

⁷ Por. tamże.

⁸ Por. tamże, s. 142-143.

⁹ Por. tamże, s. 144.

Interpretacja ma dwa elementy – jeden – jakiś nieznany, niezależny od interpretującego. Drugi – stanowiący wkład interpretującego, który jest jego dziełem, ale wykonywanym w ścisłej zależności i łączności z elementem niezmiennym. Tak jest i w interpretacji egzystencji ludzkiej, a więc interpretacji wydarzeń, dążeń, całego życia.¹⁰ Istnieje konieczność interpretowania wydarzeń, np. Jezus idzie z uczniami do Emaus. Samo tylko wydarzenie męki i śmierci Chrystusa odczytane przez uczniów wydaje się absurdalne. Natomiast odczytane przez uczniów w świetle dostępnych uczniom materiałów – tekstów odnoszących się do Mojżesza i Proroków, nabierają właściwego znaczenia. Sens nie mieści się w samym tylko wydarzeniu, ale w jego prawidłowej interpretacji. Katechezę nazywa się „odkrywaniem” sensu rzeczywistości przy pomocy języka Biblii. Interpretacja egzystencji ludzkiej to odczytanie prawdy o człowieku, ale jednocześnie przez przyjęcie pewnej postawy – nadanie sensu tej egzystencji. Interpretacja nie jest bowiem kwestią czysto teoretycznych stwierdzeń, nie jest też jakąś twórczością człowieka, który interpretując przyjmuje określoną postawę i nadaje jakiś sens.

Istnieje związek właściwej interpretacji problemów egzystencjalnych z nauką o Opatrzności Bożej. Jedną linią będzie tu bowiem odczytanie Bożych działań. A więc: Bóg zsyła wydarzenia, zaś człowiek ma je odczytać,

odkryć w nich wolę Bożą. Druga linia – Bóg stwarza człowieka, daje mu wolność – ten tworzy wydarzenia i nadaje im sens. Tak też powinna być rozumiana interpretacja problemów egzystencjalnych na katechezie przez dzieci i młodzież. Interpretując, np. problem cierpienia, mają one odczytać, co Bóg mówi przez cierpienie, do czego wzywa itd., ale jednocześnie mają przeżyć prawdę, że ich postawa wobec cierpienia nadaje temu cierpieniu sens. I to jest dopiero pełna interpretacja.¹¹ Interpretacja problemów egzystencjalnych jest jakimś charakterystycznym momentem kierunku antropologicznego w katechezie. Jednak ta myśl była w poprzednich kierunkach.

Z wychowawczego punktu widzenia, wyjaśniając pojęcie interpretacji, trzeba raczej podkreślić aktywną stronę nadawania sensu wydarzeniom, niż samego tylko odczytywania. Tę aktywną postawę opisuje Marcel Legaut: „Człowiek zamiast poddawać się wydarzeniom, rozpoznaje je w skupieniu. Przyjmując je, staje się ich panem. Przyswaja je sobie, nadając im <imię> i znaczenie. Stwarza wartość i wykuwa cel, który ma związek ścisły z jego życiem i ma znaczenie tylko dla niego. Przez tę działalność wewnętrzną zapanowuje nad grą determinizmów i tworzy poprzez nie, własną drogę”¹². Całą więc egzystencja – wszystko, co istnieje jest znakiem Boga, a jednocześnie człowiek występuje jako twórca, który całemu światu ma nadać „imię”, czyli najgłębszy, pełny sens.¹³

¹⁰ Por. tamże, s. 145.

¹¹ Por. tamże, s. 145-146.

¹² M. Legaut, *L'homme a la recherche de son Humanite*, Paris 1973, s. 11.

¹³ Zob. E. Materski, jw., s. 146.

Interpretacja problemów egzystencjalnych utożsamia się w pewien sposób ze sposobem widzenia świata i ustosunkowania się do świata. Dla chrześcijańskiej interpretacji problemów egzystencjalnych taką skalą wartości będą nakazy Boże, zwłaszcza Ewangelia – czyli związek Objawienia z prawidłową interpretacją problemów egzystencjalnych. Widoczny jest na katechezie związek interpretacji problemów egzystencjalnych z modlitwą jak i rachunkiem sumienia. Kto dokonuje interpretacji problemów egzystencjalnych na katechezie? Katecheta, grupa, czy też każdy indywidualnie interpretuje siebie? W katechezie pierwszą osobą jest Jezus Chrystus – Jego słowo i nauka. On wydobywał na jaw sytuacje egzystencjalne i nadawał im interpretację. Wilhelm Sturm zwraca uwagę, że wielką pomocą w interpretowaniu problemów egzystencjalnych są wszyscy, którzy uczą poznania prawdy (nawet bez aspektu religijnego). Wiele zależy również od postępu nauk:

– „Każda epoka i każde pokolenie chrześcijan interpretuje chrześcijaństwo za pomocą aktualnego stanu antropologii... Postęp nauk humanistycznych i filozofii egzystencjalnej pozwala nam poznać lepiej bogactwo dzieła stworzenia, w którym człowiek zdaje sobie coraz bardziej sprawę ze swych możliwości i ograniczeń”¹⁴.

– Katecheta powinien czuć, aby katechizowani dzieląc się własnymi doświadczeniami przy interpretacji „nie mówiła o sobie”. Oni

mogą interpretować swoje życie „dla siebie”, ale nie powinni przenosić na innych, np. grupa nie może interpretować czyjegoś cierpienia jako kary Bożej zesłanej na tego człowieka. Jednostka interpretująca swoje cierpienie, może uważać je za karę Bożą i może przez tę interpretację nadawać sens swojemu cierpieniu.¹⁵

4. Niektóre wnioski:

– Objawienie jest podstawowym źródłem i zasadą interpretacji problemów egzystencjalnych na katechezie. Głównym przedmiotem katechezy nie jest system naukowy czy ideologia, ale Słowo Boże, które w Chrystusie stało się Ciałem i w którego świetle interpretuje się problemy ludzkie.

– Katecheta winien przekazywać Objawienie jako pewnego rodzaju „klucz” do interpretacji wszystkich problemów egzystencji ludzkiej. „Ewangelia, która została nam powierzona jest Słowem prawdy. Prawda ta niesie wolność i ona sama daje pokój serca. Tego, co ludzie szukają, kiedy przychodzą do nas głoszących prawdę, którą poznajemy w Słowie Bożym, którą jesteśmy głosicielami i sługami” (nr 78). Chrześcijańska zaś interpretacja jest zrozumieniem i postawą wynikającą ze słuchania Słowa Bożego.

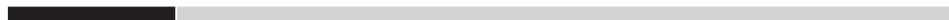
– Interpretacja problemów egzystencjalnych na katechezie jest zawsze jednocześnie interpretacją Ewangelii dla danych czasów. Umiejętność chrześcijańskiego interpretowania problemów

¹⁴ *Religionsunterricht gestern, heute, morgen*, Stuttgart 1971, s. 114.

¹⁵ Por. E. Materski, jw., s. 147-149.

egzystencjalnych jest więc umiejętnością udzielania odpowiedzi na podstawowe pytania człowieka w świetle Biblii, a więc w perspektywie czasów przeszłych i przyszłych.

– Istnieje ścisły związek między interpretacją problemów egzystencjalnych a umieszczeniem naszego życia w perspektywach historii zbawienia.¹⁶



¹⁶ Por. tamże, s. 149-150.